

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN ÖĞRETİM UYGULAMALARIYLA AKTARIMI KAPSAMINDA KORUNMASI: GELENEKSEL TÜRK OKÇULUĞU ÖRNEĞİ*

Safeguarding of Intangible Cultural Heritage Through Teaching Practices Within the Scope of Transmission: The Case of Traditional Turkish Archery

Dr. Öğr. Üyesi Merve Görkem ZEREN AKBULUT**

2003 tarihli UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, somut olmayan mirasın, ilişkili olduğu miras objeleri ile bütünlük olarak toplum içinde ve topluma birlikte yaşayabilirliğini güvence altına almayı hedefleyen bir koruma yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu bütünsel koruma yaklaşımı; araştırma, belgeleme ve arşivlemenin yanında, yeniden üretme/canlandırma yoluyla daha geniş bağlamlarda yaşatma, eğitim ve öğretim yoluyla doğru bilgi aktarma/farkındalık oluşturma ve bilgi paylaşımı yoluyla kapasite geliştirme çalışmalarını destekleme süreçlerini de içermektedir. Somut olmayan kültürel miras, yaşatıldığı mekânlar ve zaman içinde geçirdiği değişim dinamikleri arasındaki ilişkiye odaklanan öğretim/bilinçlendirme uygulamalarının, kültürel mirasın aktarımını ve dolayısıyla korunmasının başarısını güçlendireceği, Sözleşme'de önemle vurgulanan bir argüman olarak dikkat çekmektedir. Sözleşme metni, Sözleşme'nin uygulanmasına işlerlik kazandırmaya yönelik bir kılavuz niteliğinde olan Uygulama Yönergesi ve somut olmayan kültürel mirasla ilgili faaliyetler için geçerli olan yasal çerçevelerin tamamlayıcısı olan Etik İlkeler; birey, grup ve toplulukların mümkün olan en geniş aktif katılım temelinde merkeze alındığı, insan odaklı bir koruma perspektifine sahiptir. Tarih ve coğrafya öğretimi alanlarındaki çalışmaların amacı ve içeriği de insan odaklıdır ve her ikisi de mekân ve zaman kavramlarına eşdeğerde önem veren sosyal bilimlerdir. Bundan dolayı, her iki konu alanının sosyo-mekânsal eksenli bakış açısının öğretim programı içeriklerine ve uygulamalarına nasıl yansıtılabileceğinin tartışılmasının, somut olmayan kültürel mirasın; kendisini yaşatan insanlardan ve mekânlardan yalıtılmadan ve zaman boyutundaki konumuna yerleştirilerek, Geleneksel Türk Okçuluğu kapsamında değerlendirilmesine yönelik dikkatin anlaşılması bakımından önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Türk Okçuluk Geleneği'nin kuşaklar arası aktarımındaki tarihsel sürekliliğe ve paylaşılan deneyimlere disiplinlerarası programlama yaklaşımı çerçevesinde izah getirebilmek amacıyla, geleneğin kültürel coğrafi geçmişinde saklı olan kolektif zihniyetin inşa edildiği mekânsal bağlam, sosyo-politik bağlam ile ilişkilendirilerek yazıda görünür kılınmaya çalışılmıştır. Ardından, milat öncesi Orta Asya kültür çevrelerinden günümüze aktarılarak yaşatılan mirasın kuşaklar arası aktarımının güçlenmesi için izlenmesi önerilen yaklaşımların bütünsel koruma süreçleri açısından taşıdığı önem; 2019 yılında, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne Türkiye tarafından kaydedilmiş olan Geleneksel Türk Okçuluğu örneği bağlamında değerlendirilmiştir. Bu yazı, UNESCO'nun; örgün öğretim sistemi içinde transdisipliner öğretim tasarımlarında yer alan hedef-kazanımların bilgi ve bilişsel süreç boyutlarının çerçevesinin geçmişe atıfla belirlenmesini önemli gören farkındalık oluşturma hedefinin yanında, Geleneksel Türk Okçuluğu özelinde somut olmayan kültürel mirasın günümüz için taşıdığı anlamın odağa alındığı bir bakış açısı ile yapılandırılmıştır. Somut olmayan kültürel mirası öğrenme kaynağı olarak değerlendiren Sözleşme çerçevesinde üretilmiş olan metinlerin ulusal ve ulusal arası düzeyde irdelendiği akademik eserler, coğrafya ve tarih öğretim programları, Çin, İslam ve Batı kaynaklarından yararlanılarak hazırlanan araştırma eserlerin ve birincil veri kaynaklarının incelenmesi kapsamında gerçekleştirilen literatür araştırmasında, sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan tekniklerden biri olan içerik analizinden yararlanılmıştır. Belirtilen amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilen doküman inceleme sürecinin ardından, 9. sınıf tarih dersi İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası ile 11. sınıf coğrafya dersi Küresel Ortam, Bölgeler ve Ülkeler ünitesi kazanımları arasında birbirini destekleyen düşünme ve öğrenme bağlarının kullanılmasına yönelik adımlar içeren, Türk Okçuluk Geleneği'nin değişimi barındıran canlı doğasının güncel öğretim programlarına entegrasyonunun odağa alındığı disiplinlerarası bir öğretim içeriği metodolojisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bütünsel koruma yaklaşımı, geleneksel Türk okçuluğu, SOKÜM'ün eğitime entegrasyonu.

* Geliş tarihi: 19 Temmuz 2020 - Kabul tarihi: 26 Mayıs 2021
Zeren Akbulut, Merve Görkem. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Öğretim Uygulamalarıyla Aktarımı Kapsamında Korunması: Geleneksel Türk Okçuluğu Örneği" *Milli Folklor* 131 (Güz 2021): 176-189

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
Samsun/Türkiye, mbilgi@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7704-4031.

ABSTRACT

2003 UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage reflects a safeguarding approach that aims to ensure the viability of the intangible heritage (ICH) as a whole with the cultural object, within and with the community, integrated with the heritage objects to which it is associated. This holistic safeguarding approach, in addition to research, documentation and archiving processes, also includes the processes of making it livable in wider contexts, transmitting correct knowledge/awareness raising through education and training, and supporting capacity building related to information sharing. It draws attention as an important emphasis in the text of the Convention that teaching activities focusing on the relationship between heritage, space and time will strengthen the transmission of intangible heritage and, hence the success of its safeguarding. The text of the Convention, the Operational Directives and the Code of Ethics have a human-oriented protection perspective in which individuals, groups and communities are centered on a participatory basis. The purpose and content of studies in the fields of history and geography teaching are also human-oriented and both are social sciences that place importance on the concepts of space and time. Therefore, discussing how both subject areas should be reflected in the socio-spatial-based perspective on teaching practices and instructional content designs in curricula will make important contributions in the context of understanding the attention to the evaluation of the intangible cultural heritage without isolating it from its material context with the physical environment and placed in its time dimension position. In this context, in order to explain the historical continuity and shared experiences in the intergenerational transmission of the Turkish Archery Tradition within the framework of the interdisciplinary programming approach, the spatial context in which the collective mentality hidden in the cultural geographic history of the tradition is built is associated with the socio-political context and it made visible in this paper. Then, the importance of the recommended approaches to be followed in order to strengthen the intergenerational transmission of the heritage that has been passed on from the pre-Christian Central Asian cultural circles to the present day, in terms of holistic conservation processes is evaluated in the context of Traditional Turkish Archery which was inscribed on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2019 by Turkey. This article has been structured by taking into account the goal of raising awareness, which considers it important to determine the framework of the knowledge and cognitive process dimensions of the goal-achievements included in the transdisciplinary teaching designs within the formal education system of UNESCO with reference to the past. In addition, this paper also addresses the meaning of the intangible cultural heritage in today's context in the case of Traditional Turkish Archery. Literature research has been carried out within the scope of academic works, geography and history teaching programs, research works prepared by using Chinese, Islamic and Western sources and primary data sources in which the texts produced within the framework of the Convention, which evaluated the intangible cultural heritage as a learning resource have been examined at national and international level. Content analysis, one of the techniques frequently used in research in the field of social sciences is used in the review of the literature document. Following the document review process carried out within the framework of the stated purposes, the 9th grade history lesson includes the Turkic World in the First and Middle Ages and the 11th grade geography lesson Global Environment, Regions and Countries unit, which include steps for the use of thinking and learning contexts that support each other. An interdisciplinary teaching content methodology is presented focusing on the integration of the Turkish archery tradition's living nature which includes the change into the current education programs.

Key Words

UNESCO, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, holistic safeguarding approach, traditional Turkish archery, integration of ICH into education.

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde (2003) grupların, toplulukların ve varsa bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlarla ilişkili araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak tanımlanan somut olmayan kültürel miras kavramı; kendisini yaşatan maddi bağlamlardan ayrı düşünülmesi mümkün olmayan dinamik bir yapıya sahiptir. Sözleşme'de; kuşaktan kuşağa miras aktarımı ve duyarlılığının güçlü bir şekilde sürdürülmesi, bireylere/gruplara/topluluklara kimlik duygusunun aşılması ve kültürel çeşitliliğin yaşatılması amaçları ile uyum içinde, somut olmayan mirasın, bağlamında yaşayabilirliğini güvence altına almayı hedefleyen bütünsel bir koruma yaklaşımı

tanımlanmıştır. Aral, bu koruma yaklaşımının; araştırma, belgeleme ve arşivlemeye ilişkin yöntemibilimini özendirmenin yanında, yeniden üretme/canlandırma yoluyla daha geniş bağlamlarda yaşatma, farklı düzeylerde eğitim ve öğretim yoluyla doğru bilgi aktarma/farkındalık oluşturma ve bilgi paylaşımı yoluyla kapasite geliştirme çalışmalarını destekleme süreçlerini de içerdiğini belirtmektedir (Aral 2018: 61-67). Oğuz, “Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?” başlıklı kitabında, somut olmayan kültürel miras, yaşatıldığı mekânlar ve zaman içinde geçirdiği değişim arasındaki ilişkiye odaklanan öğretim/bilinçlendirme faaliyetlerinin, kültürel mirasın aktarımını ve dolayısıyla korunmasının başarısını güçlendireceği gerçeğinin, *Sözleşme*’de önemle vurgulandığına dikkat çekmiştir (Oğuz 2018: 90). Kültürel yerler, alanlar ve objeler; evrensel değer ve özgünlük kavramları ile bağlantılı, benzersiz ve zamansız miraslar olarak kategorize edilirken, *somut olmayan kültürel miras* çeşitli temsillerinde sürekli olarak değişmektedir ve her uygulama ve inanç, ileticileri için değerlidir (Sandahl 2019: 282). Keza *Sözleşme*’nin “*Tanımlar*” başlıklı 2. maddesinde dikkat çekildiği gibi, “...kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan kültürel miras; çevreleri, doğaları ve tarihleri ile etkileşimleri sonucunda topluluklar ve gruplar tarafından sürekli olarak yeniden yaratılır ve onlara kimlik ve süreklilik duygusu sağlar”. *Sözleşme*’nin uygulanmasında hükümetler, kuruluşlar ve bireylere rehberlik eden *Etik İlkelerin* 8. maddesinde de belirtildiği şekilde, “Somut olmayan kültürel mirasın dinamik ve canlı doğasına tam olarak saygı gösterilmeli; otantik ve belirli birey/topluluklara özgü olma normları, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında endişe ve engel teşkil etmemelidir”. *Sözleşme*’nin icrasına yönelik bir kılavuz olan *Uygulama Yönergesi*’nin “*Sözleşme*’nin Uygulanmasına Katılım” bölümünün 80. maddesinde ise Taraf Devletler; somut olmayan kültürel mirasın farklı unsurlarının kökeninin belirlenmesi, tanımlanması, envanterlerin düzenlenmesi ve listelere kaydedilmek üzere adaylık dosyalarının hazırlanmasına toplulukların, grupların ve varsa bireyler ile birlikte uzmanların, uzmanlık merkezlerinin ve araştırma enstitülerinin katılımını kolaylaştırmak için bir danışma organı veya koordinasyon mekanizması oluşturmaya teşvik edilmektedir. Buna ek olarak, *Etik İlkelerin* 1. ve 10. maddelerine göre; topluluklar, gruplar ve varsa bireyler; bağlamından soyutlama, metalaştırma ve hatalı temsil etme dâhil olmak üzere kendi somut olmayan kültürel miraslarına neyin tehdit oluşturduğunu belirlemek ve bu tür tehditlerin nasıl önleneceği ve azaltılacağına karar vermek konularında önemli rol oynamalıdır.

Sözleşme metni ve *Sözleşme*’nin kılavuzu niteliğindeki *Uygulama Yönergesi* ve *Etik İlkelerin*; birey, grup ve toplulukların mümkün olan en geniş aktif katılım temelinde merkeze alındığı, insan odaklı bir koruma perspektifine sahip olduğu görülmektedir. Tarih ve coğrafya öğretimi alanlarındaki çalışmaların amacı ve içeriği de *insan odaklıdır* ve her ikisi de *mekân* ve *zaman* kavramlarına eşdeğerde önem veren sosyal bilimlerdir. Özellikle beşeri coğrafyanın araştırma konusu, mekâna kazanmış toplumsal süreçlerdir, toplumsal değeri olan aynı zamanda mekânsaldır ve zaman boyutunu içerir (Tekeli 2010: 35). Bu ele alış, *somut olmayan kültürel miras* olarak adlandırılan ve geçmişten bugüne kadar devamlılığını sürdüren kültürel değerlerin tümünün tarihin bir parçası olduğunu anlatmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın hem kendisi tarihin bir parçasıdır (Pulhan 2009: 12); hem de somut olmayan kültürel mirasa dair ilk somut kavrayışları içeren dönemsel bakış açılarına ve deneyimlere kaynaklık etmesi dolayısıyla temel öğretimsel bir rol üstlenen disiplinlerden biri tarihtir (Dyer 2007’den akt. Aral 2020: 19). Bu bağlamda, ilk aşamada, Türk Okçuluk Geleneği’nin kuşaklar arası aktarımındaki *tarihsel sürekliliğe* ve *paylaşılan deneyimlere* disiplinlerarası programlama yaklaşımı çerçevesinde izah getirebilmek amacıyla, geleneğin *kültürel coğrafi geçmişinde* saklı olan *kolektif zihniyetin*

inşa edildiği mekânsal bağlam, sosyo-politik bağlam ile ilişkilendirilerek yazıda görünür kılınmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada ise milat öncesi Orta Asya kültür çevrelerinden günümüze aktarılarak yaşatılan mirasın kuşaklar arası aktarımının güçlenmesi için izlenmesi önerilen yaklaşımların *bütünsel koruma süreçleri* açısından taşıdığı önem; 2019 yılında, *UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne* Türkiye tarafından kaydedirilmiş olan *Geleneksel Türk Okçuluğu* örneği bağlamında değerlendirilmiştir. Türk Okçuluk Geleneği'nin, kendisini yaşatan insanlar ve mekânlar ile bir bütün olarak ve zaman boyutundaki konumuna yerleştirilerek değerlendirilmesine yönelik dikkatin anlaşılabilmesi bakımından, coğrafya ve tarih konu alanlarının sosyo-mekânsal ek-senli bakış açısının, lise düzeyinde öğrenme ve öğretme süreçlerine disiplinlerarası stratejileri temel alan bir yaklaşımla yansıtılması önemli katkılar sağlayabilir. Keza Tosh'un (1984: 208) da belirttiği gibi, geleneğin zaman boyutundaki konumuna yerleştirilmesi zorlu bir iştir. Bir geleneğin anlamını yorumlayabilmek için, onu yaratan halkın kültürünün içine iyiden iyiye gömülmek; kültürel coğrafi geçmişe bakmak gerekir.

Betimsel (descriptive) araştırma modelinde ve *UNESCO'nun* örgün öğretim sistemi içinde farkındalık oluşturma hedefinin odağa alındığı bir bakış açısı ile desenlenen bu yazı, Türk devletlerinde *gücün maddi kaynakları* arasında yer alan, Geleneksel Türk Okçuluğu konusu ile ilişkilendirilebilecek kazanımların öğretiminin/ediminin; kuram ve uygulama yönüyle desteklenmesi düşüncesinin bir ürünüdür. Bu amaçla, milat öncesi Orta Asya kültür çevrelerinden günümüze aktarılarak yaşatılan mirasın geçirdiği değişim pratikleri ve kuşaklar arası aktarımın güçlenmesi için izlenmesi önerilen yaklaşımların *bütünsel koruma süreçleri* açısından taşıdığı önem; *Geleneksel Türk Okçuluğu* örneği bağlamında değerlendirilmiştir.

Somut olmayan kültürel mirası öğrenme kaynağı olarak değerlendiren *Sözleşme* çerçevesinde üretilmiş olan metinlerin ulusal ve uluslararası düzeyde irdelendiği akademik eserler ile Çin, İslam ve Batı kaynaklarından yararlanılarak hazırlanan araştırma eserlerin incelenmesi kapsamında gerçekleştirilen literatür araştırmasının ilk adımında, sosyal bilim alanındaki araştırmalarda sıklıkla kullanılan tekniklerden biri olan *içerik analizinden* yararlanılmıştır (Büyüköztürk 2018: 269). İçerik analizi, araştırılan döneme ait dokümanların incelenmesi amacıyla tarihi belgelerin ve kültürel çalışmaların tahlilinde önemli bir yere sahiptir (Tavşancıl vd. 2001: 30). İçerik analizi tekniği, coğrafya ve tarih öğretim programlarında yer alan ve bu yazıda ele alınan *Geleneksel Türk Okçuluğu* konusu ile ilişkilendirilebilecek kazanımların; UNESCO'nun, somut olmayan kültürel mirasın eğitime entegrasyonunda değerli ve gerekli bulduğu *içerik, bağlam ve yöntem* boyutları dikkate alınarak sistematik ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi, belirtilen boyutlar bağlamında birbirini destekleyen hedef-kazanımların seçilerek yorumlanması ve birincil veri kaynaklarının analiz sürecinde de kullanılmıştır. Belirtilen amaçlar çerçevesinde; MEB coğrafya ve tarih öğretim programları kapsamındaki 9. sınıf tarih dersi *İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası* ile 11. sınıf coğrafya dersi *Küresel Ortam, Bölgeler ve Ülkeler* ünite kazanımları arasında, birbirini destekleyen disiplinlerarası düşünme ve öğrenme bağlamları belirlenmiştir. Bunlar; bilişsel düzeyde *Türk kültürünün doğuşu, gelişimi ve özellikleri ile zaman içinde insan-kültür-bağlam ilişkisindeki değişimin nedenlerini açıklayabilme* ve duyuşsal düzeyde *kültür miraslarının sürdürülebilir yönetimine duyarlı bir dünya görüşü geliştirebilme* hedef-davranışlarıdır. Buna göre, tarih ve coğrafya öğretim programları kapsamında kazandırılması hedeflenen davranış değişikliklerinin, hem okulda hem de zaman ve mekân sınırlarının ortadan kalktığı hayatın tüm alanlarında işlevsel olarak kullanılabilir bilgi, yetkinlik ve değerlere dönüştürülerek ilerletilmesi yaklaşımının izlenmesi önerilmektedir. *Geçmişe, geçmişteki insanların bakış açısıyla*

bakma, millî kültürü temsil eden unsurlara hâkim olma ve bu unsurları günlük hayatla ilişkilendirme coğrafya ve tarih öğretim programlarında kazandırılarak geliştirilmesi hedeflenen davranışlar arasındadır (Türker 2019: 10-19). Belirtilen hedef-davranışlar çerçevesinde *millî bilinç, kültürel miras ve kültürel miras yönetimi* kavramlarına ilişkin duyarlılık kazandırılması yaklaşımı, konu alanı uzmanlığı yanında, coğrafya ve tarih eğitimcilerinin, doğal ve kültürel mirasların; insani gelişme biçimleri, kültürler arası diyalog ve sürdürülebilir kalkınma açısından önem taşıyan değerler olarak benimsetilmesi rolünün taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın; tarihî derinliği olmayan mekânsal değerlendirmeler kapsamında işlendiği coğrafya dersleri ve mekânsal açıdan konuya bakılmadan geçmiş ile ilişkili değer ve tanıklıkların ele alındığı tarih dersleri tasarlamak yerine, her iki disipline ait konu ve kavramların anlamlı bir bütünlük içinde bir araya getirilmesini ve gerçek yaşamda kullanılmasını hedefleyen disiplinlerarası bir öğretim metodolojisi geliştirilmesi, kültürel bağlamın tüm boyutlarıyla algılanmasını kolaylaştıracaktır. Disiplinlerarası öğretimin uygulanmasında *bağlamsallaştırma* süreci olarak ifade edilen bu toplum temelli yaklaşımın öğretim programlarına entegrasyonunun, toplumsal olanın mekâna ve zamana göre değişme nedenini irdeleyen bireylerin yetişmesi için fırsatlar yaratarak, toplum ve miras arasındaki bağların anlamlandırılması, kültürel çeşitliliğin takdir edilmesi ve sürdürülebilir miras yönetimi uygulamalarının geleceğe taşınabilmesi boyutlarında, *küresel vatandaşlık* olgusuna önemli farklılıklar katacağı düşünülmektedir (Zeren Akbulut 2019: 18). Keza kültürel bağlama özgü olmayan ve gerçek yaşamdan kopuk içerikler ile anlamlı öğrenmeler gerçekleşmemektedir. Çünkü birbirinden izole edilerek aktarılan öğrenme malzemeleri bilişsel yükte artışa neden olmakta, beyin bu tür bir öğrenme ortamına uzun süre dayanmamaktadır (Weiss 2000: 22). Tüm öğretim uygulamalarında olduğu gibi, kültürel miras alanındaki öğretim uygulamalarının da gerçek yaşamla ilişkilendirilmemesi, beynin doğasına ve işleyişine aykırıdır. Çünkü psikolojik açıdan insanlar dış dünyayı bütüncül bir yaklaşım içinde algılama eğilimindedir (Lucan 1981: 40). Kültürel karakteristikleri ve değerleri tanımlamak ve anlamlandırmak, onları deneyimleyen ve yaşatan insanların gözüyle algılamak, anlamaya çalışmak ve o kültürün mensupları ile iletişime geçmektir. Bu yaklaşım; UNESCO'nun, 7-8 Ekim 2019 tarihlerinde Paris'te düzenlenen Örgün ve Yaygın Eğitimde Somut Olmayan Mirasın Korunması Sektörlerarası Toplantısında vurgulanan, kültürel mirasın öğretim uygulamaları ile kuşaklar arası aktarımının yaratıcı sürecini güçlendirme hedefi ile de uyum içindedir (UNESCO 2019: 2).

Kültürel miras kavramı, ilk olarak arkeoloji ve tarihle ilgili izleri akla getirmektedir. Oysa kültürel miras, geçmişten günümüze uzanan; kimliğimizle, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut ve somut olmayan varlıkların ve değerlerin tümüdür. Somut unsurlar tüm arkeolojik ve tarihi varlıkları; *somut olmayan kültürel miras* ise dil, din, efsane, gelenek, tören, dans, müzik gibi kültür unsurlarını üreten, yaşatan ve kuşaktan kuşağa aktaran insanlık birikimi ve tecrübesini içermektedir. Kültürel mirasın tümü manevi anlamda hayatımızı zenginleştirerek içinde yaşadığımız kültüre ve dünyaya bir temel oluşturmakta, *kültürel çeşitliliğe* ve *insan haklarına saygıyı* teşvik etmektedir (Pulhan 2009: 11). Birtakım inanç ve geleneklerin, toplumların ilk zamanlarındaki yaşayışları ile olan bağlarına dikkat çeken Turan'ın da vurguladığı gibi, bir toplumun düşünüş ve inanışları ile yaşam pratikleri arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır (Turan 1945: 305). Bu düşünceden hareketle denilebilir ki, bu yazıda ele alınan *okçuluk geleneğine* atfedilen değer; Türk devletlerinin yaşadığı mekânlar ile kurduğu ilişkinin, ok ve yay üzerinden somutluk kazanarak gelişmesi ve bugün de yaşatılıyor olması ile ilgilidir. Dolayısıyla somut olmayan kültürel mirasa atfedilen değerlerin kökeni, yayılması ve gelişmesi hakkındaki önemli

kanıtlara, toplumların geçmiş dönemlerdeki yaşam pratiklerinin yansıdığı *kültürel coğrafi mekânlar* ve *bu mekânlarda sürdürülmüş olan yaşam tarzlarının* dikkatle incelenmesiyle ulaşılabilir. Tümertekin ve Özgüç'ün de belirttiği gibi, gözlemlenebilir nitelikte olan bu kanıtlar, bugünkü kültür hakkında olduğu kadar; o mekânların şimdiki sakinlerinin unuttuğu uzak geçmiş, daha önce insanlar tarafından verilen ekolojik kararlar ve yapılan değişimler hakkında da bilgilendirici olacaktır. Kültür zamana koşullanmıştır ve zaman boyutu olmaksızın tam anlamıyla incelenmesi mümkün değildir (Tümertekin ve Özgüç 2019: 115-120). Belirtilen bağlamlar çerçevesinde, geçmişin günümüze etkilerinin öğrencilerin zihinlerinde açıklığa kavuşturulması ve kültürel coğrafi mekânın tüm unsurlarıyla algılanabilmesi bakımından, coğrafya ve tarih konu alanlarının sosyo-mekânsal eklenli bakış açıları arasında bağ kuran disiplinlerarası bir öğretim metodolojisi geliştirilmesi; sadece geometrik ilişkilerle açıklanan bir anlayış yerine, insan merkezli bir mekân anlayışı (Öztürk 2007: 43) kazandıracak, toplulukların deneyimlerinin ve geleneklerinin etkisinin daha geniş bağlamlarda değerlendirilerek aktarımını, somut olmayan kültür miraslarının, zaman ve mekânsal süreçlere paralel olarak sürekli değişen ve kendini yeniden oluşturan dinamiklerinin okunabilmesini mümkün kılacaktır.

Somut olmayan kültürel mirasın sürekli olarak değişen ve kendisini yeniden üreten dinamiklerinin neler olduğu, kültür mirasının değişen bağlamlara nasıl uyum sağladığı, kendisini nasıl dönüştürdüğü ve kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığı, *bütünsel koruma yaklaşımlarının* (Kirshenblatt-Gimblett 2004: 2) dikkate alındığı öğretim uygulamalarında cevapları aranan sorular arasındadır. Hızla değişen sosyo-mekânsal dinamiklere bağlı olarak kendi içinde dönüşen *somut olmayan kültürel mirasın*, hatalı temsiller ile dondurulmadan ve geleneksel bağlamından koparılmadan günümüz koşulları içinde kendilerini var etmelerini hedefleyen örgün öğretim kurumlarının; *mirasın parçası olduğu mekânlar*, *açık hava müzeleri*, salt sınıflandırma ve nesneleştirmeye odaklanan modernist müzeler yerine *şeffaf müzeler¹* ve *toplum merkezleri* ile temas alanları oluşturarak öğrenme, araştırma ve deneyimleme ortamları sunması; kültürel bir hatırlatmanın ötesinde, *kültürün kuşaklararası sürdürülebilirliği* açısından son derece önemli görülmektedir (Cominelli 2020: 67, 68). Bu noktada, Belçika'nın Kuzey Denizi kıyılarında, at sırtında karides avlama geleneğini tanıtan balıkçıların rehberliğinde sahilde başlayıp Flanders atölyesinde biten turların düzenlendiği NAVİGO Ulusal Balıkçılık Müzesi ve Toplum Merkezi deneyimi ve Fransa'nın, Fresnes ve çevresinde bahçıvanlar tarafından arazilerinin temsilcisi olarak seçilen bitkilerin bir araya getirildiği bahçelerin somut olmayan kültürel miras boyutuna odaklanılan, yerel sakinlerin bilgi ve kültürün koruyucuları olarak kabul edildiği Ecomusée du Val-de-Bievre örnekleri; miras, bağlam ve insan arasındaki ilişkiyi merkeze alan eğitim uygulamaları arasında dikkat çeken örneklerdir (Dunkley ve van der Hallen 2020: 43, 79).

Bu örneklere ek olarak, Hollanda Açık Hava Müzesi'nde somut olmayan kültürel mirasa ait unsurların eğitim süreçlerine entegre edilmesine yönelik dikkat çekici çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Arnhem'de bulunan açık hava müzesinde, 1900-1970 yılları arasındaki dönemde Hollanda'daki günlük yaşamı yansıtan geleneksel konut, giyim, gelenek, el sanatları ve geçim faaliyetleri sergilenmektedir. 2018 yılında Hollanda Somut Olmayan Kültürel Miras Merkezi ve Açık Hava Müzesi işbirliği ile CraftsLab projesi başlatılmıştır. Geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasında güçlü bağlar kurmayı hedefleyen bu proje, ustaların; sanatçıların, tasarımcıların ve öğrencilerin tanışması için bir buluşma alanı ve deneysel bir platform sağlamaktadır. Bu etkileşim; olasıkların keşfedilmesine zemin oluşturarak el sanatlarında türetilen çeşitli tekniklerin işlerlik kazanarak bugünün dünyasında nasıl yer alabileceği ve inovatif fikirlerin ortaya çıkabileceği ile ilgili süreçler

içermektedir. Bu interaktif süreçler filme alınmakta, fotoğraflanmakta ve müzede sergilenmektedir. CraftsLab'ın Hollanda Açık Hava Müzesi bünyesinde olması, somut olmayan kültürel miras dünyaları ve müzelerin buluşması için benzersiz bir bağlam yaratmaktadır. Sanatçılar, tasarımcılar ve öğrenciler genellikle giyim, el sanatları, konut gibi konularda ek tarihsel uzmanlık sunan müze personeli ile birlikte çalışma imkânına sahiptir (Dunkley ve Van der Hallen 2020: 78-98).

Öğretim uygulamaları ile aktarımına yönelik olarak, *somut olmayan kültürel mirasın yaşam alanı bulunduğu kültürel coğrafi mekânlar ve kültürü üreten insanların bu mirasla ilişkili maddî kültür objeleri ile olan bağları*, üzerinde önemle durulması gereken konulardır. Ok ve yayın parçası olduğu Orta Asya kültür çevrelerindeki ritüeller, inanışlar ve sosyo-kültürel bağlamlara özgü *anlamli ve bütüncül öğretim içerikleri* oluşturmak için öncelikle bu unsurların ortaya çıktığı dönemin ve coğrafi ortamın kültürel, düşünsel, tinsel ve siyasal alanlardaki özelliklerini izah etme gereği bulunmaktadır. *Öğretim içeriklerinin bilgi boyutunun*; hem tinsel birer inanç hem de birer siyasi belge olan geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarımının; bahsi geçen dönemdeki kültürel bağlam açısından taşıdığı anlam ile ilişkilendirilerek (Tosh 1997: 205) düzenlenmesi, toplumsal uyumun tesisinde paylaşılan değerlerin anlamlandırılması açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında, geleneklerin zaman içinde toplumsal işlevlerine eklenen yeni boyutlar ile birlikte öğretim içeriğine yansıtılarak aktarılması yaklaşımının izlenmesi; *Sözleşme*'de telkin edilen, *somut olmayan kültürel mirasın bilişsel süreç boyutunun* desteklenmesinde güçlü bir kavramsal çerçeve sağlayacaktır. Keza kültürel miraslara atfedilen değer, toplumların farklı dönemlerdeki kültürel sistemleri, duyarlılıkları ve hassasiyetleri tarafından şekillenmektedir (Darvill 2005: 39).

Somut olmayan kültürel miras düşüncesinde dönemsel farklılıkları ve bakış açılarını yansıtan kilit öneme sahip olduğu bilinen örneklerin tespit edilerek sunulması, onun dinamik doğasının gözler önüne serilerek yorumlanmasını kolaylaştıracak olan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda *Atalar kültü* inanışı, Türk siyasi teşekküllerinin ortaya çıktığı dönemde *ok* ve *yayı* öncelikle değerli kılan kültürel fenomenin, askeri ve idari gücün kaynağı olarak taşıdığı değer olduğuna işaret eden argümanlar içeren belirgin bir örnek oluşturmaktadır. Eski Türkler insanı *ten* ve *tin* şeklinde algılar, *tin* olarak ifade edilen ata ruhunun sonsuza kadar yaşayacağına inanırlardı. Ölüm hadisesi; *bey*, *kağan* ve *hükümdarların ruhlarının göğe* yani *Tanrı'nın yanına uçtuğu/uçmağa bardiği* tabirleri ile izah edilmeye çalışılırdı. Ölümünden sonra; babanın ruhunun aileyi, beyin ruhunun boyu, hükümdarın ruhunun devleti koruduğu inancından dolayı, yaşayanlar; ölen atalarına hayatta olduğu gibi itibar eder, saygı duyar, onları memnun etmek için ellerinden gelen gayreti göstermekten çekinmezlerdi. Türklerde *baba hukukunun* inanç sahasındaki yansıması olarak kabul edilen *Atalar kültü*'ne göre, ata mezarlarının açılması, onlara hakaret edilmesi durumunda ata ruhlarının bölgeyi terk edecekleri inancı büyük bir felaket addedilmiştir. Bu inanç ile bağlantılı olarak Orta Asya bozkırlarının en ücra köşelerinde, Altay ve Tanrı Dağları'nın ıssız bölgelerinde, Orta Avrupa'da nehir yataklarının altında inşa edilen *kurganlardan* elde edilen eşyalar arasında *ok* ve *yayın* hemen her biçimine rastlandığı kaydedilmiştir (Diyarbakirli 1972: 2).

Savaşçı bir toplum için önemli rolleri olan *ok* ve *yayın*, Türk askerlik düşüncesi ve geleneğinde *silahlı gücün maddi kaynağı* olarak somut izler bırakmış olması doğaldır. Orta Asyalı Türk kavimlerinin kompozit yaylarını kendilerine özgü *başparmak tekniği* ile çekerek keskin atışlar yapmaları, onların at üzerindeki yaşam kültürü ile ilişkilendirilmektedir. Ok atma sanatlarıyla batılıları kendilerine hayran bırakan Türklerin, iki tarafın-

dan kemik plakalarla kuvvetlendirdikleri *yayı* aksi yönden çekmek suretiyle *ters yay* olarak bilinen yeni bir teknik geliştirdikleri bilinmektedir (Nemeth, 1982: 128-130). Türk devletlerinin yaşam alanı bulduğu Altay Dağları'ndan Orhun kıyılarına uzanan tüm kültür çevrelerinde ön planda olan *maddî kültür objeleri* ile birlikte; *devlet, hâkimiyet, tabiiyet, metbuiyet, davet* ve *taltif* gibi hukuki sembollerle ilişkilendirilerek yaşatılan *Türk Okçuluk Geleneği*; İslamiyet öncesi *Oğuz Kağan Destanı*'nda ve İslamiyet'ten sonraki *Oğuznamelerde* de yerini almıştır. *Oğuz* adının da aslında ok'tan geldiği, *Ok-uz* biçiminde söylendiği bilinmektedir. Ok sözü, birçok boyun adı olmuş; *Onoklar, Üçoklar, Bozoklar, On Kimak, On Tiele/Töles, Türk Bulgarlar* ve *Onogurların* hüküm sürdüğü birçok coğrafi mekânda (Togan, 1972: 17-48) kendine yeni yaşam alanları bulmuştur.

Çin kaynaklarına göre, Türk devlet ve idari teşkilatında, *ok*, kağana tabi olan boylara haber, sefere davet ve davete icabeti, *tabiiyeti*, kağanın buyruğuna tabi olmayı; *yay* ise oku attığı, sevk ve idare ettiği için *metbuiyeti*, tabi olunan kişiyi ve hukuki bakımdan üstün mevkiyi temsil etmiştir. Boyların oklara göre askeri bir taksimata tabi tutulmaları, okun bir *tabiiyet* ve *davet* sembolü olarak düşünülmesinin bir sonucudur (Turan, 1945: 308). Ok göndermenin, tabiiyet ve davet sembolü olmasının yanında; zamanın akışı içinde hükümdarlardan beylere, büyüklerden küçüklere, *taltif, teveccüh* ve *dostluk* işareti gibi anlamlar kazandığı da kaydedilmektedir.

Türk Okçuluğunun siyasi, askeri ve toplumsal alanlardaki etkilerinin görünürlüğünü yükselten *Memlûklüler* (1250-1517), geliştirdikleri yeni teknikler ve ok uçları sayesinde (Göksu 2018: 157) dönemin siyasi güçlerine karşı büyük başarılar elde ederek, bu devlet geleneğinin *Osmanlı Devleti* (1299-1920) ile birlikte zirveye taşınmasında önemli rol oynamışlardır. *Memlûklü* okçuları, *yay, kiris, ok, küstübân/zihgir (başparmak yüzüğü)*² ve *okçu* olmak üzere beş unsurun uyumlu birlikteliğini gerektiren sistemli bir okçuluk eğitimi almışlardır (Çetin 2011, Öztopçu 2002'den). Osmanlı Dönemi resmi imalathaneler ve esnaf loncalarından yetişen yetenekli tirger ve kemangerlerin geleneksel teknikler ile ürettiği ok ve yaylar (Karpowicz 2018: 51-200), 19. yüzyıl başlarına kadar savaş alanlarında menzil avantajlarını korumuş; bu tarihten sonra ise, savaş eğitimleri olarak uygulanan *menzil, darp* ve *puta (hedef)* atışları dünyanın ilk federasyonları olarak sistemli *spor müsabakalarına* dönüştürülmüştür. Osmanlı dönemi minyatürleri, birçok padişahın eğlence amaçlı yaptığı darp atışları ile okçuluğun spor kültürü olarak ilerlemesine sağladığı katkıları günümüze yansıtan en güzel sanat eserleridir (Şahintürk vd. 2020: 20).

15. yüzyılda ateşli silahların icat edilmesi ve 19. yüzyılda kullanımlarının yaygınlaşması ile birlikte, zaman içinde, ok ve yay, obje-odaklılık; hat/güzel yazı, edebiyat, spor, mental gelişim eğitimi gibi farklı alanlarda temsil edilen çoklu bir içerik ve işlevselliğe kavuşarak dönüşüm geçirmiş, kendini yenilemeyi başarabilmiş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Zaman içinde, ok ve yayda tezahür eden kültürel mirasın değişen bağlamının hat/güzel yazı ve edebiyat alanlarını kapsayacak biçimde genişlemesi ile ilgili bir diğer örnek, geleneksel Türk askeri ve idari düşüncesindeki tabi-metbu/bağlanan-bağlanılan ilişkisinden kaynağını almış olan Türk-İslam Kültürü'nde *yayın* sabır ve *okun* itaat sembolü olarak kabul edilmiş olmasıdır. İslam Hüsn-i Hat Sanatı'nda kullanılan yazı çeşitleriyle ok ve yayı temsil eden harflerin başında gelen yatay *ye*'ler ve dikey *elif*'ler, diğer harflere göre büyüklükleri itibarıyla dikkat çekmekte; nesih, sülüs, talik ve celi talik gibi yazı karakterleri okları, *ye+elif*'le *he+kaf* tan oluşan ya-hak ise *yay*'i işaret etmektedir. Bunun yanında, Türk Edebiyatı'nda, özellikle şiirde kullanılan mazmunlar arasında sevgilinin bakışını ve kirpiklerini *ok*, kaşını ise *yay* temsil etmektedir (Özkafa 2018: 1648). Ayrıca Türk Filolojisi, Türkler arasında okun *davet sembolü* olarak kullanı-

hışının ve aynı zamanda *mirastan düşen pay ve çatı eklentisi olarak kullanılan direk* anlamlarına geldiğinin en belirgin kanıtlarını içermektedir. Orhun Yazıtlarından Divanü Lügat-i t-Türk'e ve eski Osmanlıcaya kadar bütün Türkçe metinlerde yer alan *okumak* mas-tarının bugünkü anlamının yanında çağırma, davet etmek anlamlarına geldiği görülmektedir. Günümüzde Anadolu'da düğünlerde çağırıcı, davet edici anlamında kullanılan *okuyucu* kelimesinin belirtilen düşünüşten kaynağını aldığı kabul edilmektedir. Divan-ü lügat-i t-Türk'te yer aldığı üzere okun, mirastan düşen payları ayırdığı ve her türlü kura çekilişinde kullanıldığından dolayı, *hisse* ve *kura* anlamlarına geldiği de bilinmektedir. Bugün Anadolu'da belirtilen uygulamalarda başvurulan ok atma yöntemi, Türk Kağanlarının tebaasına okları aracılığıyla sahip olma geleneğinin bir devamıdır (Turan 1945: 313, 317).

Postmodernite koşullarının şekillendirdiği kültürel küreselleşme çağında, günümüz *miras yönetimi* pratiklerinin; geçmişe ilişkin çoklu bir içerik kazanmış olan hafıza izlerinin gelecek kuşaklara aktarılacak ilham kaynağı olabilmesi için somut olmayan kültürel mirasların biyografisine eklenen yeni katmanların *günlük* hayat ile ilişkisinin yeniden kurgulanması ve çok boyutlu bir şekilde üretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Geleneksel Türk Okçuluğu özelinde, bu katmanların kendini sürdürülebilir kılacağı şeffaf müzeler, açık hava müzeleri, okçuluk ihtisas spor kulüpleri, ekolojik müzeler, e-kütüphaneler, dijital yayın arşivleri ve koleksiyonlar sunan folklor müzeleri (Maria vd. 2018: 22), artırılmış gerçekliğin deneyimlendiği aktiviteler, araştırma enstitüleri, etnografya galerileri ve toplum merkezleri gibi yeni icra yerleri oluşturularak; profesyonel eğitimciler, araştırmacılar, kaynak kişiler, sanatçılar, ustalar, öğretmenler, öğretmen eğitimcileri, okul yöneticileri ve öğrenciler arasında kültürler arası diyalogu teşvik eden temas alanları, uluslararası iletişim ve öğrenme ağları yaratılması, festival ve turnuvaların düzenlenmesi, atölye çalışmaları gerçekleştirilmesi, fiziksel ve sanal kaynakların geliştirilmesi ve etkileşimli kullanımı (Kasapoğlu Akyol 2016: 149, 167), 21. yüzyıldaki en kritik yetkinlik olan *yaşam boyu öğrenme* için büyük önem taşımaktadır. Yaşam boyu öğrenme, özellikle hızla değişen bağlamlarda yeniliklere uyum sağlama çevikliğinin ve uyarlanabilirliğin kaynağıdır (IBE 2017: 87-88). Bu kaynak; toplulukların, grupların ve bireylerin doğal, fiziksel, sosyal ve kültürel çevreleriyle etkileşimleri ile şekillenen somut olmayan kültürel mirasların sürekli olarak değişen doğası ile uyumlu kodlar içermektedir. Bu bağlamda yaşam boyu öğrenme paradigmasının nüfuz ettiği; zaman ve mekânın dönüşüm geçirdiği bu yüzyılın teknolojik karakterine özgü bilgi içeriği, referanslar, yöntemler ve materyaller içeren eğitim-öğretim faaliyetlerini destekleyen bilinçlendirme-kapasite geliştirme uygulamaları aracılığı ile *Türk Okçuluk Geleneği'nin* toplumsal işlevinin tanımlanması amacıyla spor, sahne sanatları, sinema ve edebiyat gibi alanlarda katılımcı ve kapsayıcı işbirliklerinin organize edilmesi, değişen dünyamızda kendini yeniden düşünüp yeniden yaratan somut olmayan kültürel mirasın devam eden dönüşüm sürecine güç katacaktır.

Sözleşme'de koruma tedbirlerinin bir parçası olarak özellikle örgün ve yaygın eğitim yoluyla aktarıma gönderme yapılmasının sebebi, eğitimin pratikteki değerinin; somut olmayan mirasın korunmasında anahtar role sahip olduğu gerçeğidir. Yenilikçi, adil fikirli, üretken, eşitlikçi, çoklu ve işlevsel okur-yazarlık becerilerine ve kültürel farkındalığa sahip olmak; disiplinlerarası düşünmek, dünya ile etkileşim içinde olmak ve sürdürülebilirlik kalkınmaya etkin bir şekilde katkıda bulunmak için bireylerin geliştirilmesi hedeflenen 21. yüzyıl toplumsal yeterliliklerinin tanımlanması öğretim ve eğitim programları yoluyla gerçekleştirilmektedir. Eğitimin koruma tedbirleri açısından stratejik önemi göz önünde bulundurularak, 2017 tarihinde toplanan *Somut Olmayan Kültürel Miras Hükü-*

metlerarası Komite Toplantısı'nın ikinci oturumunda, örgün ve yaygın eğitim süreçlerinde somut olmayan kültürel mirasın korunması yeni bir finansman önceliği olarak kabul edilmiştir (UNESCO 2019: 3). Bu çerçevede, somut olmayan kültürel mirasın eğitim süreçlerine entegre edilmesi çalışmalarında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)'nin herkes için kapsayıcı, adaletli ve nitelikli eğitim başlığı altında odağa alınan 4.7. maddenin önemli bir başlangıç noktası oluşturacağını söylemek mümkündür. Somut olmayan kültürel mirasın, kültürel çeşitliliğin ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının takdir edilmesini savunan SKH 4'te öne çıkan bir özellik olan *egitim kalitesi*, 7. maddede belirtilen *küresel vatandaşlık* (Colomer 2018: 194-216) ve *sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile ilgili fırsatların geliştirilmesi* hedefine ulaşmak konusunda çok zengin bir diğer kaynağı oluşturmaktadır. Avrupa, Afrika, Latin Amerika, Karayiplerdeki bölgesel bakış açılarını yansıtan Hollanda, Botsvana, Namibya, Zimbabve, Benin, Lübnan, Mısır ve Senegal gibi ülkelerde kültür ve eğitim uzmanları arasında sektörler arası çalışma grupları oluşturularak diyalog sürecinin başlatılması; program geliştirme, öğretmen ve okul lideri eğitimleri için kapasite geliştirme çalışmalarında *somut olmayan kültürel mirasın* eğitime entegre edildiği başarılı örneklerdir (UNESCO 2019: 4). Zengin bir somut olmayan kültürel miras çeşitliliğine sahip olan Asya Pasifik bölgesindeki Kazakistan, Pakistan, Vietnam, Çin, Moğolistan, Bangladeş, Hindistan, Nepal, Kore Cumhuriyeti, Butan, Kamboçya, Endonezya, Japonya, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Sri Lanka, Cook Adaları, Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Tayland'da yürütülen projelerde kurulan ortaklıklar ve katılımcı ülkelerin izlediği yaklaşımlar; temelde somut olmayan kültürel mirasların ilk ve ortaöğretim düzeyindeki okul derslerine entegre edildiği benzer yenilikçi yaklaşımları uygulamak ve test etmek konusunda dünya çapındaki eğitimciler için genel bir bakış ve değerli pedagojik araçlar sağlayan disiplinlerarası öğretim tasarımları içermektedir. Fizik derslerindeki fenomenlerin geleneksel müzik enstrümanları, beden eğitimi ve edebiyat derslerinin halk dansları, biyoloji, teknoloji eğitimi ve görsel sanatlar derslerinin geleneksel el sanatları ile bütünleştirilerek, geometrik egzersizlerin nakış işleyerek, geleneksel mimari formlardan yararlanarak, karmaşık matematiksel formüllerin geleneksel melodilerle, tarih konularının ise şiir incelemeleri üzerinden ele alınarak öğrenildiği derslerde somut olmayan kültürel miraslarının zenginliği ile erken yaşlarda tanışan öğrenciler, onların gelecek nesiller için korunmasında oynayabilecekleri rolün daha fazla farkına varmışlardır (UNESCO 2015: 21-67; UNESCO-ICHCAP 2021). Belirtilen projelerden elde edilen bulgular, şehirleşmenin somut olmayan kültürel miraslar dâhil olmak üzere yerel alanların kaybedilmesine yol açmakta olduğu varsayımına rağmen, *somut olmayan kültürel mirasın*; kentsel bağlamla ilgili olduğunu ve kentsel alanlarda özellikle ilköğretim düzeyinde gerek kültür ve performans sanatlarıyla ilgili olan gerekse fen ve matematik derslerinde eğitim sistemlerine aktif olarak entegre edildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Müze teknoloji sistemleri, dijital yayın arşivleri ve kütüphanelerin öğretmen ve öğrenciler için etkin eğitim ortamları olarak kullanılmasına ilişkin Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan *Eğitimde İşbirliği Protokolü* uyarınca düzenlenmesi planlanan *Eğitici Eğitimleri, Müzelerde Teknoloji Kullanımı Sertifika Programları* ile *miras ve sanat* temalarından yola çıkılarak hazırlanan *Müze Eğitimi Kitapları* ise somut olmayan kültürel mirasın eğitime entegre edildiği Türkiye deneyimini yansıtan iyi örnekler arasında yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı himayelerinde yürütülen *İpek Yolu Uluslararası Çocuk ve Gençlik Çalışmaları Merkezi Projesi* ile kültürlerarası anlayış ve dostluğun geliştirilmesi politikası kapsamında Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan öğrenciler ile çeşitli sebeplerle ülkemizde yaşayan

uluslararası öğrencilerin Türk toplumunun ortak kültürel miras değerlerine bağlılığının ve farklı coğrafyalardaki akraları arasındaki etkileşimin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda proje kapsamında *yaygın ve uygulamalı eğitim yaklaşımı* izlenerek, tematik tarih ve deneyimleyerek öğrenme merkezlerinin kurulması planlanmaktadır. Ayrıca, Türk kültürünün dünya kültür mirasına katkılarının tanıtıldığı *Türklerin Mirası Projesi* ile Türkiye Okçuluk Federasyonu ve Dünya Okçuluk Federasyonu iş birliğiyle, İstanbul'un fethini kutlamak için düzenlenen *Geleneksel Fetih Kupası*, hem geleneksel hem de modern okçuluk branşlarına yer veren dünyadaki tek müsabaka organizasyonu olarak dikkat çekmekte ve yerelden küresele uzanan bağlamlarda devimsel, mental ve sosyal gelişimi destekleyen bileşenleri ile zengin bir etkileşim ortamı sunarak farklı kültürlere sahip olan insanları ortak bir zeminde bir araya getirmektedir. Geleneksel, çağdaş ve yaşayan bir miras olarak Türk Okçuluğu uygulamaları ile deneyimlenen gerçeklik, beceriler, değerler ve tutumlar etkileşimli olarak harekete geçirilmekte ve sonrasında etik ilkelere uygun olarak bireysel, toplumsal ve küresel iyilik için 21. yüzyıl bağlamlarında kullanılmaktadır. Şiddet içeren aşırılığın, terörün ve yabancı düşmanlığının kutuplaştırdığı bir dünyada kolektif bir gelecek inşa etmek için insanlığa meydan okuma fırsatları veren bu gelişimsel kapasite, *küresel vatandaşlık* anlayışına yeni bir boyut kazandırmaktadır (IBE 2017: 88-89). 21. yüzyıl toplumsal yeterlilikleri arasında kategorize edilen küresel vatandaşlık; toplumların eşitlikçi, adil ve sürdürülebilir kalkınmaya etkin bir şekilde katkıda bulunması için geliştirilmesi gereken *millî kültürel değerlerin farkında olmak, diğer insanlarla ve dünya ile etkileşim içinde olmak, özgürlükleri saygı ile dengelemek* yeterlilikleri ile bağlantılıdır. Küresel vatandaşlık eğitimi, sürdürülebilir kalkınma eğitimi, halk kültürü eğitimi, coğrafya eğitimi, tarih eğitimi, öğretmen eğitimi gibi farklı tematik çalışma alanlarının her biri; somut olmayan kültürel miras eğitiminin kalbinde bulunan birlikte barış içinde yaşamayı, çalışmayı ve karar almayı öğrenmeye önem veren insancıl ve küresel bir yaklaşım benimsemektedir. Keza *sürdürülebilir barış* tesis edilmeden sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir (UNESCO 2015: 6). Bu çalışma alanları ile *somut olmayan kültürel miraslar* ve *SKH* arasındaki kesişme noktaları hakkında ortak bir anlayış geliştirebilmesi ve somut olmayan kültürel mirasların pedagojik potansiyelinin daha sistematik uygulamalar ile dengelenebilmesi adına, bölgeler ve ülkeler düzeyinde daha fazla proje ve yeterlilik temelli program geliştirme çalışmasına ve diyaloga ihtiyaç vardır. Bu çerçevede UNESCO, gelecek dönemde ülkelere gerek duyulduğunda teknik destek sağlayacak uluslararası kaynak kişilerin belirlenmesi amacıyla, eğitim programlarına somut olmayan kültürel mirasın entegre edileceği proje ekiplerinde görev alacak çekirdek bir gruba eğitim vermeyi hedeflemektedir. *Sözleşme Sekreteryası*, *Sözleşme'nin* internet sayfasında yer almak üzere somut olmayan kültürel miras ile eğitim konusunda işbirliği için *uluslararası bilgi ve ağ oluşturma merkezi* kurmaktadır. Bu merkez, eğitim konularında çalışmaların yürütüldüğü diğer odalara bağlanarak, somut olmayan kültürel mirasın eğitime entegre edildiği girişimler hakkında küresel düzeyde bilgi toplanmasını ve yayılmasını hızlandıracaktır. Belirtilen çalışmalara ek olarak, eğitim alanında somut olmayan kültürel mirasın öğrenme çıktıları üzerindeki etkilerinin gösterildiği akademik araştırma bulgularının artmasının; ebeveynlerin, toplulukların, bağışçıların ve hükümetlerin, belirtilen girişimlerin olumlu yönlerini ve yatırım önceliklerini görmesini ve eğitimle somut olmayan mirasın korunmasına yönelik uzun vadeli politikaların hayata geçirilmesini kolaylaştıracığı düşünülmektedir.

UNESCO'nun *Safeguarding Intangible Cultural Heritage in Formal and Non-formal Education: Intersectional Meeting/Summary Report* (Örgün ve Yaygın Eğitimde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sektörlerarası Toplantısı Özet Raporu) adlı raporunda işaret edilen Orta Asya'da somut olmayan kültürel miras ile bağlantılı iyi uygulamalar (UNESCO 2019: 1-17) Türkiye'de somut olmayan kültürel mirasın öğretim yoluyla aktarımı temelinde gerçekleştirilmesi hedeflenen faaliyetler için ilham verici niteliktedir. Tüm teknik ve mesleki eğitim-öğretim programları kapsamında; öğrencilere, bu yazıda ele alınan *Türk Okçuluk Geleneği'nin* parçası olan alanlarda ustalar ve okçuluk eğitimcileri ile tanışma, çalışmalarını gözleme/deneyimleme ve iletişim kurma fırsatları sunulmasına ek olarak bu yaşayan mirasın halk kültürü, tarih, coğrafya, sosyoloji, görsel sanatlar, dil, spor ve beden eğitimi gibi sosyal bilimler ve matematik-fen bilimleri dâhil birçok farklı alanda öğretim programı oluşturma ve geliştirme süreçlerine entegre edilmesi; klasik miras koruma yaklaşımının ötesinde çok daha fazla bireye ulaşmayı, değer üreten insana ve topluma odaklanmayı hedefleyen bağlama özgü pedagojik yöntemlerin anahtar rol oynadığı *karma programlama yaklaşımlarının* (Zeren Akbulut 2021: 39-40) beklenen niteliğe ulaşmasına katkı sağlayabilir. Karma öğretim programı yaklaşımının güçlenmesi ise kültürel çeşitliliğe ve insanlık birikimine saygıyı artırabilir; zamanın yıkıcılığına direnen somut kültürel mirasların benzersizliğine rağmen somut olmayan kültürel miras değerlerinin değişen dünyamızda kendini sürekli olarak yenileyen canlı doğasının anlaşılabilmesi ve gelecek kuşaklara aktararak korunması için yeni alanlar sağlayabilir.

NOTLAR

1. Bauman'ın önerdiği *şeffaf modernite* (liquid modernity) ve Cameron'ın çok güçlü bir şekilde geliştirdiği *şeffaf müze* (liquid museum) kavramları; modern çağın gerektirdiği müze işlevleri ve somut olmayan kültürel mirasın korunması arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi ve yeniden yorumlanması için ilham verici düşünceler içermektedir. Tamamen sınıflandırma, nesneleştirme ve sabitleme ile ilgili olan müzelerin işlevleri ile karşılaştırıldığında; farklı dünya görüşlerini kucaklamaları, ulusal ve uluslararası ağlarda faaliyet göstermeleri ve tüm insanlar için mirasa eşit erişimi garanti etmeleri şeffaf müzelerin yumuşak güçlerini oluşturmaktadır. *Şeffaf müze*, her şeyden önce koleksiyonculuk kavramına meydan okur; somut olmayan kültürel miras bilgisinin aktarımında ve korunmasında kilit role sahip olan toplulukların, grupların ve bireylerin temel haklarını göz önünde bulundurarak onlar ile müzeler arasındaki aktif ortaklığı ve diyalogu kabul eder. İnsan onuruna, sosyal adalete, küresel eşitliğe ve refaha katkıda bulunmayı amaçlamayan *somut olmayan kültürel miras* fenomenleri, *şeffaf müze* kavramının DNA'sındaki aktivist unsurları oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Cameron 2015: 345-361; Cominelli 2000: 67-68; Meijer-van Mensch 2020: 68-71; Palese 2013: 1-4.
2. At üzerinde geriye dönük atış yapabilmek ancak *başparmak çekişi* ile mümkündür. Bu teknikte başparmak, kirişin etrafında dolandırılır; diğer parmaklarla el kilitlenerek çekiş kuvvetlendirilirdi. Başparmağa takılan *zihgir*, çevrilecek parmak boğumları arasına kilitlenir ve art arda atış yapılmasını mümkün hale getirirdi. Başparmak çekişi tekniği ile atış yapılırken diğer parmaklar arasına ok alınabiliyordu. Zihgir ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Klopsteg 2019: 106-111.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aral, A. Erman. "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Eğitim: Eğitimin Periyodik Raporlardaki Görünümüne Eleştirel Bir Bakış". *Milli Folklor* 120 (Kış 2018): 61-67.
- _____. *Somut Olmayan Kültürel Miras/Örgün, Yaygın ve Sargın Eğitim*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020: 17-42.
- Büyükköztürk, Şener ve diğer. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018: 269.

- Cameron, Fiona. "The Liquid Museum: New Institutional Ontologies for a Complex, Uncertain World". K. Message & A. Witcomb (Ed.), *Museum Theory (Part 2. Disciplines and Politics)*. NY: John Wiley & Sons Ltd., 2015: 245-361.
- Colomer, Laia. "ICH and identity: The use of ICH among global multicultural citizens". C. Waelde, C. Cummings, M. Pavis & H. Enright (Ed.), *Research Handbook on Contemporary Intangible Cultural Heritage/Law and Heritage*. UK: Edward Elgar Publishing, 2018: 194-216.
- Cominelli, Francesca. "Innovation Power: The Strength of Weak Ties and The Liquid Museum". C. Dunkley & G. Van der Hallen (Ed.), *Museums and Intangible Cultural Heritage/Towards a Third Space in the Heritage Sector*. Bruges: Stevens Print nv, 2020: 67,68.
- Çetin, Altan. "Memluk Devleti'nde Okçuluk". *Gazi Türkiyat* 9, 2011: 67-86.
- Darvill, Timothy. "Sorted for Ease and Whiz? Approaching Value and Importance in Archaeological Resource Management". M. Clay, T. Darvill and B. J. Little (Ed.), *Heritage of Value, Archaeology of Renown/Reshaping Archaeological Assessment and Significance*. ABD: University of Florida Press, 2005: 39.
- Diyarbakırlı, Nejat. *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972: 11-44.
- Dunkley, Chris and Geert Van der Hallen (Ed.). *Museums and Intangible Cultural Heritage/Towards a Third Space in the Heritage Sector*. Bruges: Stevens Print nv, 2020.
- Göksu, Erhan. *Okla Yükselen Millet/Türklerde Ok ve Okçuluk*. İstanbul: Okçular Vakfı, 2018: 157.
- IBE. In Focus Education and The Future. International Bureau of Education, 2017: 87-89, 08.03.2021. <<http://ibe-infocus.org/wp-content/uploads/2018/03/In-Focus-2017.pdf>>
- Karpowicz, Adam. *Osmanlı Türk Yayları/İmâli ve Tasarım*. Çev. Mehmet Yılmaz Akbulut. İstanbul: Okçular Vakfı, 2018: 51-200.
- Kasapoğlu Akyol, Pınar. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Örgün Eğitime Uygulanması: Ağ Araştırması (WebQuest) Örneği". *Millî Folklor* 28 (111), 2016: 149-170.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. "Intangible Heritage as Metacultural Production". *Museum International* 56, 2004: 1-15.
- Klopsteg, Paul E. *Türk Okçuluğu*. İstanbul: Okçular Vakfı, 2019: 106-111.
- Krathwohl, David R. "A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview". *Theory into Practice* 4 (41), 2002: 215.
- Lucan, Talabi Aisie. "Social Studies as an Integrated Subject". Howard D. Mehlinger (Ed.), *UNESCO Handbook for the Teaching of Social Studies*. London: Croom Helm, 1981.
- Maria, Gasouka, Arvanitidou Zoi, Foulidi Xanthippi ve Raptou Evagelia. "Folklor Araştırması ve Yeni Zorlukları: Etnoğrafiden Netnografiye". *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*. Çev. Zeynep Safiye Baki Nalçioğlu. M. Ö. Oğuz, E. Ölçer Özünel, S. Gürçayır Teke, T. Erdal, Z. S. Baki Nalçioğlu (Yay. Haz.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018: 15-22.
- MEB Coğrafya Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). 12.02.2020. <<http://mufredat.meb.gov.tr>>
- MEB Tarih Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). 12.02.2020. <<http://mufredat.meb.gov.tr>>
- Meijer-van Mensch, Leontiné. "The Liquid Museum". In C. Dunkley & G. Van der Hallen (Ed.), *Museums and Intangible Cultural Heritage/Towards a Third Space in the Heritage Sector*. Bruges: Stevens Print nv, 2020: 67-71.
- Nemeth, Gyula. *Attila ve Hunları*. Çev. Şerif Baştav. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982: 128-130.
- Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2018: 90.
- Ögel, Bahaeddin. *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984: 94-100.
- Özkafa, Fatih. "Okçuluk ve Hat Sanatı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3(7) (2018): 1642-1672.
- Öztopçu, Kurtuluş. *Kitâb u fi'İlm en-Nuşşâb*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırma Dizisi, 2002: 206.
- Öztürk, Mustafa. "Coğrafya: Gelişimi, içeriği, eğitimi". S. Karabağ ve S. Şahin (Ed.), *Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2007: 3-51.
- Palese, Emma. "Zygmunt Bauman. Individual and society in the liquid modernity". *SpringerPlus* 2: 191, 2013: 1-4.
- Pulhan, Gül. *World Heritage in Turkey*. İstanbul: The Banks Association of Turkey, 2009: 11.
- Sandahl, Jette. "Addressing Societal Responsibilities Through Core Museum Functions and Methods: The Museum Definition, Prospects and Potentials". In *Museum International-Museum Definition: The Backbone of Museums* 71 (1-2), 2019: 282.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. (2003). 10.01.2020. <<http://ich.unesco.org/doc/src/0009-TR- PDF.pdf>>
- Şahintürk, Hüseyin, Ömer Uzunağaç, Şükrü Seçkin Anık ve Barış Can (Ed.). *Minyatürlerle Osmanlı Devri Okçuluğu*. Kür. M. Mustafa Bakırcı. Budapeşte: Okçular Vakfı/Gülbaba Vakfı, 2020: 20.

- Tavşancıl, Ezel ve A. Esra Aslan. *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi*. İstanbul: Epsilon, 2001: 30.
- Tekeli, İlhan. *Mekânsal ve Toplumsal Olanın Bilgibilimi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010: 35.
- Togan, A. Zeki Velidi. *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1972: 17-48.
- Tosh, John. *Tarihin Peşinde*. Çev. Özden Arıkan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997: 200-210.
- Turan, Osman. "Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması". *Belleten* IX/35, 1945: 305-318.
- Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç. *Beşeri Coğrafya/İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2019:115-120.
- Türker, Abdullah. Coğrafya Dersi Öğretim Programlarının Kısa Tarihçesi ve 2018 Coğrafya dersi Öğretim Programı. Ü. Eser Ünalı (Ed.), *Coğrafya Öğretimi I*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2019: 1-24.
- UNESCO. Learning with Intangible Heritage for a Sustainable Future. *Guidelines for Educators in the Asia-Pacific Region*. France and UNESCO Bangkok Office, 2015: 1-88. 01.04.2021. < <http://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232381> >
- UNESCO. Safeguarding Intangible Cultural Heritage in Formal and Non-formal Education. *Intersectional Meeting/Summary Report*. Paris: 7-8 October, 2019: 1-17, 27.10.2020. <<http://ich.unesco.org/en/education-01017>>
- UNESCO-ICHCAP. Teaching and Learning With and About Intangible Cultural Heritage in Asia and the Pacific. *Survey Report*. UNESCO Organization, Paris and Republic of Korea, 2021, 02.04.2021. <<http://bangkok.unesco.org/content/new-resources-available-intangible-cultural-heritage-education-asia-and-pacific> >
- Weiss, Ruth Palombo. "Brain-based Learning". *Training & Development* 54(7), 20-24.
- Zeren Akbulut, Merve Görkem. *Öğrenmenin Yeni Paradigması/Coğrafya ve Tarih Temelli Konuların Disiplinlerarası Yaklaşımla Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2019: 67.
- _____. "Integrating Intangible Cultural Heritage in Curricula". In R. Sağ, K. Demir, F. Uysal & A. Demirkaya (Eds.), *8th International Congress on Curriculum and Instruction Curriculum Studies in Life Long Learning, 25-27 March 2021*, Ankara: EPÖDER, 2021: 39-40.